

Je li obrazovanje javno dobro?

ZDRAVKO PETAK

doi: 10.3935/rsp.v16i2.877

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

U raspravama o politici visokog obrazovanja jedno od najzanimljivijih poglavlja je ono koje se odnosi na pitanje je li obrazovanje javno ili privatno dobro. Štoviše, jedna od temeljnih parola aktualnih studentskih prosvjeda u Hrvatskoj jest to da znanje nije roba. Postavlja se stoga pitanje je li moguće uz obrazovanje, pa onda i visoko obrazovanje, vezivati takve vrste kategoričkih imperativa? Da bi se odgovorilo na to pitanje potrebno se, najprije, pozvati na neki oblik taksonomije dobara, te vidjeti uz koju je vrstu moguće vezati obrazovanje.

Različite vrste dobara mogu se sveći na četiri temeljna tipa: privatna, klupska, zajednička i javna. Takva klasifikacija rezultat je primjene dvaju temeljnih kriterija: konkurentnosti u potrošnji i mogućnosti isključivanja ne-platiša (*free-riders*) iz njihove potrošnje. Promatraju li se stvari s takvog stajališta, temeljna značajka javnih dobara je ne-konkurentnost u potrošnji i nemogućnost isključivanja ne-platiša iz njihove potrošnje. Potrošnja javnog dobra, drugim riječima, ne smanjuje raspoloživu količinu takvog dobra za narednog potrošača, a u njihovu uživanju ne može se spriječiti one koji nisu doprinijeli njihovu pribavljanju. Za razliku od javnih dobara, privatna dobra zasnivaju se na načelu isključivanja ne-platiša, a njihova je potrošnja konkurentna. S obzirom na te dvije značajke privatna dobra slična su klupskim dobrima, čija se potrošnja također zasniva na isključivanju ne-platiša, odnosno, zajedničkim dobrima (različitim vrstama prirodnih resursa) s kojima dijele zajedničku značajku konkurentnosti u potrošnji.

Je li, u skladu s prethodnim stajalištem, visoko obrazovanje moguće nedvosmisleno podvesti pod izraz javna dobra? Premda se na prvi pogled čini da je to moguće, te da se visoko obrazovanje, jednako kao i obrana i nacionalna sigurnost, mogu označiti javnim dobrima, pažljivije promatranje dovodi do ponešto drukčijeg zaključka. Primjena zahtjeva za zaštitom intelektualnog vlasništva, primjerice, isključuje ne-platiše da koriste segment visokog obrazovanja koji je pod tom vrstom zaštite. Kapacitet sektora visokog obrazovanja, zaštićen sustavom upisnih kvota, potire, s druge strane, načelo ne-konkurentnosti u visokom obrazovanju. Obrazovanje stoga sadrži neke značajke privatnih dobara ili pak klupskih dobara, tako da ih nije moguće jednoznačno odrediti kao javna dobra.

No, kada se kaže da znanje nije roba, želi li se zapravo reći da ostvarivanje prava na visoko obrazovanje treba osigurati država? U metajeziku moderne političke ekonomije to se može označiti kao normativni zahtjev da se pribavljanje te vrste usluge prepusti javnoj, a ne privatnoj potrošnji. Kolokvijalno rečeno, da se u potpunosti financira iz državnog proračuna. Premda se, na prvi pogled, takav zahtjev čini posve plauzibilnim, pažljivijim promatranjem i uvođenjem elementarnih kriterija za ocjenu javnih politika, poput djelotvornosti, učinkovitosti ili pravednosti, takav zahtjev postaje više nego upitan. Niz najboljih zapadnih sveučilišta, primjerice, posljednjih se godina dodatno otvorio privatnom kapitalu, što se pokazalo ključnim za održavanje visoke razine znanstvenih istraživanja. Na taj je način podignuta razina djelotvornosti i učinkovitosti sustava visokog obrazovanja.

Treba li se, međutim, državi u potpunosti prepustiti financiranje visokog obrazovanja zbog ostvarivanja pravednosti, kao narednog kriterija za ocjenu javnih politika? Znači li to, dodatno, da i trošak školarina u potpunosti treba preuzeti na sebe država? Premda je u većini zemalja kontinentalne Europe takav zahtjev široko prihvaćen, pa su za razliku od SAD-a, Velike Britanije i drugih anglosaksonskih zemalja školarine niske ili posve ukinute, veliko je pitanje koliko je takav sustav pravedan. Jer, velika većina studenata potječe iz bogatijih slojeva društva, pa se onda pokazuje da se proračunskim novcem plaća obrazovanje bogatijeg sloja društva. Stoga se priključujem *policy* stavu Instituta za razvoj obrazovanja da »školarine ne rješavaju problem«, te želim ukazati na značaj daljnjeg proučavanja komparativnih obrazovnih politika, kao akademske discipline koja je dio

šireg projekta proučavanja javnih politika unutar suvremenih društvenih znanosti.

LITERATURA:

- Adolino, J.R., & Blake, C.H. (2001). *Comparing public policies: Issues and choices in six industrialized countries*. Washington, DC: CQ Press.
- Capano, G. (1996). Political science and the comparative study of policy change in higher education: Theoretical-methodological notes from a policy perspective. *Higher Education*, 31(2), 263-282. doi:10.1007/BF00128432
- Grace, G. (1989). Education: Commodity or public good. *British Journal of Education Studies*, 37(3), 207-221. doi:10.2307/3121278
- Petak, Z. (2001). *Javna dobra i političko odlučivanje*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Pusser, B. (2002). Higher education, the emerging market, and the public good. In P. Albjerg Graham & N.G. Stacey (Eds.), *The Knowledge economy and postsecondary education*. Washington, DC: National Academy Press, str. 105-126.